

บทที่ 2

2. มนุษยภาพนิยม

Charle A. Moore ได้กล่าวถึงลักษณะของปรัชญาจีนอีกอย่างหนึ่งว่า “ยังมีลัทธิและท่าทีที่รู้จักกันเป็นสากลในนามของมนุษยภาพนิยม ซึ่งอย่างไม่ต้องสงสัยได้แผ่กว้างและมีความสำคัญมากในจีนยิ่งกว่าระบบปรัชญาอื่นใด”¹ ด้วยเหตุดังกล่าวคำวิจารณ์ที่ว่า “ประชาชนมาก่อนในจีน” จึงเป็นคำวิจารณ์ที่ยืนยันถึงลักษณะมนุษยภาพนิยมของปรัชญาจีนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ สามารถหยิบยกด้านต่าง ๆ ของปรัชญาจีนมาพิสูจน์เอกลักษณ์ดังกล่าวของปรัชญาจีนได้ ดังนี้

1. ตลอดระยะเวลาที่ราชวงศ์ชางปกครองประเทศจีน (1751–1112 B.C.) สิ่งที่มีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดในความเชื่อและการปฏิบัติของชาวจีน คือเรื่องของวิญญาณและพระเจ้า ซึ่งเชื่อกันว่ามีอำนาจที่ควบคุมมนุษย์และกิจกรรมของมนุษย์ได้ แต่เมื่อเริ่มเปลี่ยนเป็นราชวงศ์โจว (1111–249 B.C.) อำนาจเหนือมนุษย์เหล่านั้นก็เริ่มลดน้อยลงเป็นลำดับ ปรัชญาจีนเริ่มประกาศอย่างชัดเจน ไม่ให้คนเอาใจใส่ต่อวิญญาณของบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว แต่ให้ขยันสร้างคุณภาพในตัวเองดีกว่า กล่าวโดยสรุปก็คือ การเน้นถึงคุณภาพของมนุษย์มากกว่าเน้นถึงอำนาจของวิญญาณเริ่มแจ่มชัดในสมัยราชวงศ์โจว มนุษย์ก็กลายมาเป็นเนื้อหาสำคัญของความคิดของชาวจีนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และขงจื๊อก็คือปราชญ์จีนที่นำมานุษยภาพนิยมของปรัชญาจีนขึ้นสู่จุดสุดยอด ทั้งนี้ เพราะขงจื๊อมีคำสอนหลาย ๆ อย่างที่แสดงถึงการเน้นถึงความสำคัญของมนุษย์ รวมทั้งสวัสดิภาพของมนุษย์ในสังคม เช่น คำสอนเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

1. ผู้ปกครอง (ที่ดี) ต้องรักประชาชน²
2. ผู้ปกครอง (ที่ฉลาด) ต้องรู้จักประชาชน³
3. ผู้ปกครองต้องอุทิศตนเพื่อปกป้องสิทธิของประชาชน⁴
4. ผู้ปกครองต้องทำให้ประชาชนร่ำรวย และให้การศึกษาแก่ประชาชน⁵

¹ Charles A. Moore ed., *The Chinese Mind*, p. 5 “There is the universally recognized doctrine - and attitude - of humanism which is unquestionably more pervasive and more significant in China than in any other philosophical tradition”

² ดู Analects, XII : 22

³ ดู Loc. cit.

⁴ ดู Ibid., VI : 20

⁵ ดู Ibid., XIII : 9

ทั้งนี้ จะเห็นว่าศูนย์กลางของการเมืองการปกครอง ตามทรรศนะของขงจื้อได้เน้นหนักที่ประชาชนเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสวัสดิภาพ เศรษฐกิจ และการศึกษา นอกจากนี้ เมื่อขงจื้อถูกถามถึงข้อปฏิบัติต่อวิญญาณของบรรพบุรุษ ขงจื้อได้ให้คำตอบที่แสดงความสำคัญของมนุษย์มากกว่าว่า “จนกว่าท่านจะเรียนรู้การรับใช้มนุษย์ แล้วท่านจะรู้จักรับใช้ผีได้อย่างไร”⁶

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นการสรุปอย่างไม่ผิดพลาดถ้าจะกล่าวว่า ปรัชญาขงจื้อเป็นปรัชญาที่สอนในแนวมนุษยภาพนิยมอย่างเด่นชัดที่สุด

2. ปรัชญาเต๋า ซึ่งเน้นคำสอนในเรื่อง “กระทำโดยไม่กระทำ” อาจทำให้มีการวิจารณ์กันว่า เป็นปรัชญาที่รังเกียจมนุษย์และสังคมมนุษย์ แต่โดยแท้จริงแล้วคำสอนดังกล่าวมิได้สอนให้คนงอมืองอเท้า แต่พยายามสอนวิถีการดำเนินชีวิตที่ปลอดภยันในสังคม กวี่วิถีของการปฏิบัติที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเมื่อใครก็ตามประพฤติได้สำเร็จ ถึงแม้จะอยู่ท่ามกลางกลุ่มคน ก็จักมีความสงบราวกับอยู่ท่ามกลางขุนเขาและลำเนาไพร ด้วยเหตุดังกล่าว Wing-Tsit Chan จึงวิจารณ์ว่า “การทำตามธรรมชาติ ลัทธิเต๋ามีเพียงให้ เป็นธรรมชาติ แต่ไม่ได้หมายถึงเป็นมนุษย์ให้น้อยลง”⁷

นอกจากนี้ กัมภีร์ของปรัชญาเต๋าคือ เต๋าเต้จิง นั้น ยังมีบทที่ว่าด้วยการเมืองการปกครองรวมทั้งการทหารรวมอยู่ด้วย ดังนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า โดยเนื้อแท้แล้ว ปรัชญาเต๋าชี้ว่าจะสอนให้คนหนีออกจากสังคมมนุษย์ตามที่เคยมีการมองกันอย่างผิวเผิน และมนุษย์กับสังคมก็ยังมีบทบาทอยู่มากในปรัชญาเต๋า

3. ปรัชญาการเมืองของจีนเน้นความสำคัญของมนุษย์มากกว่ากฎหมาย หลักฐานที่เด่นชัดคือความคิดของขงจื้อที่เน้นมนุษย์เป็นตัวจักรสำคัญของการปกครองที่ดี ด้วยเหตุดังกล่าว ขงจื้อจึงจัดตั้งสำนักการสอนขึ้นเพื่อฝึกคนให้มีคุณธรรมและสามารถเป็นนักปกครองที่ดีได้ ซึ่งความคิดทางการศึกษาของขงจื้อรับใช้ความคิดทางการเมืองของเขานั้นเอง WING TSIT CHAN เองกล่าวว่า เนื่องจากความคิดโบราณของจีนเก่าขนาดขงจื้อยังเน้นความสำคัญของมนุษย์ทั้งด้านการปกครอง เพราะฉะนั้นตราบเท่าถึงปัจจุบัน การปกครองในประวัติศาสตร์ของจีนมีรากฐานยังลึกที่ตัวมนุษย์มากกว่ากฎหมายหรือระบอบการปกครอง ทั้งนี้ มิได้หมายถึงว่าจีนไม่มีกฎหมายหรือระบอบการปกครอง แต่มนุษย์ได้รับการพิจารณาให้เป็นตัวการสำคัญสำหรับการปกครองที่ดีต่างหาก⁸

⁶ Ibid., XI : 11 “Till you have learnt to serve men, how can you serve ghosts?”

⁷ Wing-Tsit Chan, “Chinese Theory and Practice,” *The Chinese Mind*, p. 20 “By following Nature, Then, Taoism simply means to be natural, which does not mean to be any less human.”

⁸ Ibid., p. 22

การให้ความสำคัญต่อตัวบุคคลในการปกครองนั่นเอง ทำให้เกิดประเพณีการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการ เพื่อให้ได้สุภาพบุรุษบัณฑิตเข้าเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ

4. ศิลปะจีนสามารถสะท้อนความคิดทางมนุษยภาพนิยมของปรัชญาจีนได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกัน Wing-Tsit Chan ได้กล่าวถึงบทกวีของจีนไว้ว่า “ตั้งแต่โบราณมาแล้วที่บทกวีจีนได้เกี่ยวข้องกับโชคชะตาของมนุษย์มาเป็นเวลานาน (รวมทั้ง) ความสุขและความทุกข์ และครอบครัวและเพื่อน อารมณ์ของมนุษย์เป็นสิ่งที่กวีพยายามแสดงออกให้ปรากฏ”⁹ ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มิขาดหายไป แม้ในศิลปะของจีน นั้นย่อมแสดงว่าปราชญ์จีนมีความคิดในแนวโน้มมนุษยภาพนิยมอย่างเด่นมาก

หลายคนอาจคัดค้านความคิดดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้ อาจจะยกเอาภาพวาดของจีนมาเป็นหลักฐาน ทั้งนี้ เพราะถ้าดูจากภาพวาดของจีนแล้วจะพบว่า ส่วนใหญ่เป็นภาพทิวทัศน์ และเป็นภาพธรรมชาติ มนุษย์ไม่ค่อยมีปรากฏในภาพวาดของจีน ซึ่งอาจจะทำให้มีการวิจารณ์ได้ว่า ในด้านศิลปะภาพวาดของจีนแล้ว มนุษย์มีสถานภาพต่ำกว่าธรรมชาติอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม Wing-Tsit Chan ได้วิจารณ์ภาพวาดทิวทัศน์ของจีนไว้ว่าศิลปินวาดภาพเหล่านั้นขึ้นมาเพื่อทำให้มนุษย์มีความละเอียดอ่อนทางด้านอารมณ์ เพราะฉะนั้น เมื่อใครก็ตามได้มองภาพวาดนั้นแล้วย่อมทำให้จิตใจสูงส่งขึ้น มีความเป็นมิตรขึ้น มีจิตใจที่เป็นบุญขึ้น หรือพูดง่าย ๆ ก็คือทำให้เป็นมนุษย์ที่ดีขึ้น¹⁰ เพราะฉะนั้นภาพวาดของจีนจึงมีความเกี่ยวเนื่องกับคุณค่าทางจิตของมนุษย์นั่นเอง ศิลปินของจีนไม่ว่าจะเป็นคนวาด หรือบทกวีจึงแสดงถึงปรัชญามนุษยภาพนิยมของจีนนั่นเอง

5. ศาสนาในประเทศจีนก็มีแนวความคิดเป็นมานุษยภาพนิยมอย่างเด่นชัด ทั้งนี้ เพราะว่า

5.1 ศาสนาเต๋า เน้นถึงความเป็นมาของชีวิตบนโลกนี้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ผู้เป็นอมตะมักจะอยู่ตามป่าเขา และเดินทางไปมาบนพื้นโลกเพื่อช่วยเหลือมนุษย์มากกว่าที่จะอยู่บนสวรรค์

5.2 ศาสนาพุทธในจีนแตกต่างจากพุทธศาสนาในอินเดียอย่างมากในแง่ที่ว่า

(1) พระพุทธเจ้าได้รับการสรรเสริญในจีนในแง่ของมนุษย์ผู้ที่มีความสำเร็จทางด้านคุณธรรม¹¹

⁹ Loc. cit., “From its earliest days, Chinese poetry has been concerned with man’s fortune and misfortune, his joys and sorrows, and his family and friends. It is man’s sentiments that poets strive to express.”

¹⁰ Ibid., p. 23-24

¹¹ Ibid., p. 20

(2) อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าอาจได้รับความเคารพในแง่ของเทพ แต่เทพเจ้าที่ได้รับความเคารพอย่างสูงของจีน เจ้าแม่กวนอิมได้รับความนับถือในฐานะเป็นเทพเจ้าแห่งความเมตตา ผู้สามารถบันดาลพรอันเกี่ยวเนื่องกับชีวิตมนุษย์บนโลกทั้งนั้น เช่น สุขภาพที่ดี ความร่ำรวย ความมีอายุยืน และการมีบุตร ซึ่งพรดังกล่าวไม่ใช่พรเกี่ยวกับเรื่องนิพพานหรือโลกอื่นใดที่นอกเหนือไปจากโลกนี้¹²

(3) นิกายของพุทธศาสนาในจีนที่เรียกว่า The Pure Land School เน้นถึงการเกิดใหม่บนสวรรค์ ซึ่งดูเหมือนเป็นการพยายามหลีกเลี่ยงหนีจากโลกมนุษย์ แต่ทว่าการเกิดใหม่ในสวรรค์ตามคำสอนที่แท้จริงมิได้หมายถึงการละทิ้งชีวิตทางโลกไปเลย แต่หมายถึงการต่ออายุของโลกในสวรรค์นั่นเอง มิใช่เป็นชีวิตที่แยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง¹³

ดังนั้นจะเห็นว่า แม้ทัศนคติทางด้านศาสนาของจีนก็ยังคงแฝงหัวใจของมนุษยภาพนิยมอยู่ เพราะฉะนั้นมนุษยภาพนิยมจึงเป็นลักษณะเฉพาะของปรัชญาจีนอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดแทรกอยู่ในความคิดด้านต่าง ๆ เช่น ปรัชญาเกี่ยวกับตัวผู้ปกครอง, ปรัชญาการเมือง, ศิลปะ และศาสนาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

นอกจากนี้ ถึงแม้ในหมู่ประชาชนโดยทั่วไปอาจมีความเชื่อติดแน่นอยู่กับเรื่องวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว แต่ในหมู่ของปราชญ์จีนแล้ว มักจะหันเหความสนใจจากเรื่องนี้มากที่สุด บางครั้งการคัดค้านความสนใจในเรื่องวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้วเป็นไปในลักษณะรุนแรงเช่น “ถ้าหากมีวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้วจริง เมื่อใครเห็นก็ต้องเห็นในลักษณะเปลือยกาย...ทำไม? เพราะเสื้อผ้าไม่มีวิญญาณ”¹⁴

¹² ดู Loc. cit

¹³ ดู Ibid., p. 21

¹⁴ ดู Wing-Tsit Chan, “The Individual in Chinese Religions,” *The Chinese Mind*, p. 290